

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

ASALET
YAYINLARI

Yayın No: 60

ISBN: 978-625-7297-83-7 (Takım)

ISBN: 978-625-7297-84-4 (1. cilt)

MECÂLİSÜ'N-NÛR TEFSİRİ

-Eğitim ve Uygulama Odaklı Yeni Bir Kur'ân Tefekkürü-

Muhammed Ayyâş el-Kübeysî

مجالس النور في تدبر القرآن الكريم وتفسيره بمنهج عملي وتربوي جديد

الشيخ الدكتور محمد عياش الكبيسي

Genel Yayın Yönetmeni: Recep Songül

Editör: Doç. Dr. Ahmet Akbaş

Tercüme Heyeti

Doç. Dr. Mehmet Nurullah Aktaş

Dr. Mehmet Seri Doğru

Eşref Görgülü

Murat Padak

Tashih ve Redaksiyon

Doç. Dr. Ahmet Akbaş

Recep Songül

Mustafa Yiğit

Son Okuma

Doç. Dr. Ahmet Akbaş

Doç. Dr. Mehmet Nurullah Aktaş

Dr. Mehmet Seri Doğru

Eşref Görgülü

Murat Padak

Recep Songül

Özlem Songül

Diyaettin Uysal

Tasarım Ofisi : AsaletAjans

ajans@asaletyayinlari.com.tr

Sayfa Tasarımı : Furkan Çevik

Kapak Tasarımı : Yunus Karaaslan

1. Baskı, İstanbul, Ekim 2022

Baskı & Cilt

Step Ajans Matbaa Ltd. Şti.

Sertifika No: 45522 • Göztepe Mh. Bosna Cd. No: 11 Bağcılar/İSTANBUL

Yayınevi

Asalet Eğitim Danışmanlık Yayın Hizmetleri İç ve Dış Ticaret

Sertifika No: 40687

Balabanağa Mh. Büyük Reşit Paşa Cd. Yümnü İş Hanı, 16B/16 Vezneciler, Fatih/İSTANBUL

0212 511 85 47 • www.asaletyayinlari.com.tr • asalet@asaletyayinlari.com.tr

مجالس النور

MECÂLİSÜ'N-NÛR TEFSİRİ

-EĞİTİM VE UYGULAMA ODAKLI YENİ BİR KUR'ÂN TEFEKKÜRÜ-

MUHAMMED AYYÂŞ EL-KÜBEYSÎ

1. CİLT

FATİHA SÛRESİ - EN'ÂM SÛRESİ

BİRİNCİ BASKI 2022
978-625-7297-83-7 (Takım)

**Eserin Arapça Nüshasının Tashih, Tahkik ve
Tahrîclerini Yapıp Neşrine İzin Veren İlmi Heyet**

Dr. İbrahim Al-Ansârî
Dr. Velîd Al-Hüseyî
Dr. Muhammed Al-Muslih

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	7
MÜELLİFİN ÖNSÖZÜ	11
1- FATİHA SÛRESİ	31
2- BAKARA SÛRESİ.....	45
3- ÂL-İ İMRÂN SÛRESİ.....	259
4- NİSA SÛRESİ.....	375
5- MÂİDE SÛRESİ.....	489
6- EN'ÂM SÛRESİ	569

İŞBİRLİĞİ İLE TÜRKÇEYE KAZANDIRILMIŞTIR.

ÖNSÖZ

Katar Üniversitesi Yayınevi, değerli okuyucularının karşısına ilk yayını ve ilk göz ağrısı olan “*Mecâlisü'n-Nûr fî Tedebbürî'l-Kur'âni'l-Kerîmi ve Tefsîrihi bi-Menhecîn Ameliyyin ve Terbeviyyin Cedîd*” adlı tefsir çalışmasıyla çıkmaktan büyük mutluluk duyar. Bu eserle hem ilimlerin en üstünü hem de bilgi ve irfanın en şerefli olan Kur'ân-ı Kerim'in tefsiri sahasına da girmiştir. Bu sahanın en üstün ve en şerefli olmasının nedeni, bu konuda yazılan ve söylenen şeylerin, en güzel sözler ve en güzel ifadeler olan Allah'ın kelamıyla alakalı olmasındandır. O'nun kelamına önünden de ardından da batıl yaklaşamaz, zira o kelam, hikmet sahibi ve övgülere layık olan Allah tarafından indirilmiştir.

Elinizde bulunan “*Mecâlisü'n-Nûr*” adlı bu eser, farklı ilmî sahalarda alanında uzman olan âlimlerin yayınevimize sunduğu onlarca kıymetli çalışma arasından seçtiğimiz ve tüm çalışmaların önüne geçen bir çalışmadır. Bunun, çok değer verdiğimiz yayınevimizin ilk eseri olmasından dolayı da ayrıca sevinç duymaktayız.

Değerli okuyucularımız, bu kitabın ciddi bir çalışmanın ürünü olduğunu ve hem uygulamalı yöntemlere hem de başarılı yeni eğitim modellerine uygun olduğunu görecektir. Bu eser, Kur'ân-ı Kerim'i insanların günlük hayatına daha da yaklaştırmakta ve hayatın tüm alanlarında karşılaştıkları tüm yeni problemlere çözüm odaklı bir yaklaşım sergilemektedir. Bu çalışma bir taraftan kolay anlaşılır bir ibareyle konuyu ele almış, diğer yandan da sağlam bir usûl ve dil kullanmıştır. Bu eserin yönteminin sağlam ve dilinin güçlü olması genel halk kitlelerine ağır gelmeyeceği gibi ibaresinin kolay olması da bu çalışmadan istifade etmek isteyen uzman ve akademisyenlerin elde edecekleri faydaları azaltmayacaktır. Bu yüzdendir ki bu çalışma hem kütüphanelerdeki Arapça İslamî eserler açısından büyük bir boşluğu dolduracak hem de gençler ve aydınlar arasında önemli bir ihtiyacı karşılayacaktır.

Yayınevi kurulumuz eserin yayına hazırlanma sürecinde, incelenmesinde, editörlük ve dizgisinde; yazar ve yardımcılarıyla birlikte çalışmış

ve ortak hareket etmiştir. Bu aşamada eserle ilgili şu hususlar üzerinde durulmuştur:

Eserin bölümlere ayrılmasına karar verilmiş, buna göre eser üç yüz bölüme taksim edilmiş ve her bölüm; konuları, maksatları ve faydaları birbiriyle ilintili ayet-i kerimelerden oluşan pasajlara ayrılmıştır. Seçilen ayetlerde bulunan bazı kelimelerin kolaylıkla anlaşılması için tahlilleri yapılmış, her bölümde “Dekâiku't-Tefsîr” (Ayetlerdeki Bazı İncelikler) başlığı altında ayetlerdeki bazı ince manalara temas edilmiştir. Her bölümün başına konunun içeriğine işaret eden bir başlık konulmuştur. Her sûrenin baş tarafına sûrenin ana konularını ele alan ana başlıklar yerleştirilmiştir.

Yayınevinin bu çalışmayı tercih etmesi ve okuyucularıyla buluşturması, Üniversitenin, “Toplumun ihtiyaç ve beklentilerine uygun olumlu katkılarda bulunmak için bölgesel ve yerel konular ve problemlerle ilgili araştırma ve çalışmalar yapma” ilkesine de uygundur. Bu nedenle Yayınevimiz bu eşsiz kolektif çalışmayı okuyucularla buluşturduğu için onur duymaktadır. Ayrıca şunu da iftiharla belirtmek isteriz ki bu eserin yazarı ve iki yardımcısı, Katar Üniversitesi Şeriat Fakültesi'ndeki akademisyenlerimizdendir.

Yayınevi, eserin, uyumlu bir çalışmanın ürünü olarak ortaya çıkmasında katkısı olan bu heyeti, gösterdikleri gayretten dolayı takdir ve tebrik etmektedir. Bu eser, üstün bir gayretin sonucu olduğunu açık bir şekilde göstermektedir. Aşırıya kaçmadan, zorlama yollara girmeden, işi gevşek bırakmadan ve doğruluktan da sapmadan oluşturulmuş ve birbiriyle gayet uyumlu bir düşünce örgüsünün ürünüdür. Eser, İslam ümmetinin âlimlerinin miras bıraktıkları görüş ve içtihatların en uygun olanlarını da içerdiğinden, dinin değişmez ilkelerine gereken saygıyı layıkıyla yerine getirmiştir. Bununla birlikte bazı yeni dokunuşlarda da bulunmuştur. Eser, İslam ümmetinin her düzeydeki kesimine hitap eden, uygulama ve eğitimi de içeren bir tefsir olarak kaynak bir eser olma niteliğindedir.

Yayınevi olarak bu çalışmada katkısı olan herkese takdir ve minnetlerimizi sunarız. Yayınevimiz bu tür kaliteli ve başarılı kolektif çalışmalarını desteklemektedir.

Katar Üniversitesi İslamî Araştırmalar ve Şeriat Fakültesi Araştırmalar Birimi, bu eserin bu haliyel ortaya çıkmasında önemli bir rol üstlenerek daha kaliteli olması ve daha üst düzeye ulaşması için eseri incelemişler; bu kapsamlı ve büyük çaplı eserde bulunması gereken yerlere notlar ve değerlendirmeler eklemişlerdir. Bu değerlendirme ve notlar kitabı daha da tercihe şayan hale getirmiş ve daha da güçlendirmiştir.

Katar Üniversitesi Yayınevi, uluslararası yayıncılık alanında kendisine yaraşır bir konum elde etmek için büyük bir atılım yapmaktadır. Uluslararası yayıncılık politikasına en üst düzeyde bağlı kalacak, emneti layıkıyla yerine getirecek, büyük bir sorumlulukla hareket edecek ve Üniversitenin ona verdiği görevi emin bir şekilde yerine getirecektir. Üniversitenin Rektörü Sayın Prof. Dr. Hasan Raşid ed-Dirhem ile Yükseköğretim ve Araştırma Başkan Yardımcısı ve Yayınevi İstişare Meclisi Başkanı Sayın Prof. Dr. Meryem el-Ulâ el-Meâdid öncülüğünde bu çalışma ortaya çıkmıştır. Her ikisi de Yayınevinin misyonuna ve görüşüne inanmış; bu anlamda gerekli maddî ve manevî desteklerini de esirgememişlerdir. Sayın Rektör ve yardımcısı Sayın Meryem Hanım'ın bereketli döneminde hem Üniversite hem de Yayınevi ilerleme kaydetmiş ve gelişme yoluna girmiştir. Onlara ve onlarla birlikte çalışan ekiplerine tüm içtenliğimle ve samimi duygularıyla teşekkürlerimi ve sevgilerimi sunarım.

Yayınevi olarak bu çalışmada görev alan; ilim ve irfanın yayılması için emek harcayan yazarlara, araştırmacılara ve akademisyenlere de en içten teşekkürlerimizi sunmayı bir borç bilmekteyiz. Yayıncılık sahasında hizmet veren herkesin, yeni ve faydalı eserler sunmalarını ümit ediyoruz.

Dr. Talal Abdullah İmadî
Katar Üniversitesi Yayınevi Müdürü

MÜELLİFİN ÖNSÖZÜ

Rahmân ve Rahim Olan Allah'ın Adıyla

Allah'a hamd olsun! Özel olarak seçmiş olduğu kullarına selam olsun! Salât ve selam, Muhammed Mustafa'ya, onun âline, ashabına, eşlerine, soyuna, onun sünnetini takip edenlere ve onu örnek alanlara olsun!

Uzun bir kararsızlıktan, endişeden, istişare ve istihareden sonra bu gece; yani 1435/2014 yılının Ramazan ayınının 27'inci gecesinde Kur'ân-ı Kerim için yeni bir tefsir yazmaya başladım. Bu gece Kur'ân'ın nazil olmaya başladığına dair kuvvetli görüşlerin olduğu bir gecedir. Sanırım Kur'ân'ın nazil olmaya başladığı günde tefsir yazmaya başlamam, onun mana ve maksatlarını tefekkür etmek için bereketli bir başlangıç oldu. Zira tefsir; kulların, Rablerinin kitabını tedebbür etmesi olup bu da hiç şüphesiz Kur'ân'a karşı en büyük sorumluluklarından ve Rablerine yakınlaştıran en değerli amellerinden biridir. *“Onlar Kur'ân'ı tedebbür etmezler mi?”* (Nisâ, 4/82)

Tedebbür etmek şudur: Kur'ân'ı tilavet etmek ve onunla hayat arasındaki bağı kurmaktır. Kur'ân'la amel etmek nasıl ki bir farzsa, onu tedebbür etmek de aynı şekilde farzdır. Zira farzın ancak kendisiyle tamamlandığı şey de farzdır.

Burada şunu söylemek istiyorum: Okuyucularımıza faydalı olması için bu çalışmamda başından sonuna kadar takip ettiğim metodu aşağıdaki 10 mukaddimede anlatacağım ki böylece bu gayretimizden umduğumuz faydalara erişebilsinler. Allah Teâlâ'dan bu çalışmamızı makbul ve isabetli kılmasını diliyorum.

Birinci Mukaddime

Kur'ân, Allah kelamı, tedebbür ise insanın fiilidir. Kur'ân'ı anlama gayreti için eser yazarların çalışmalarına “tefsir” denir. Bu yönden bakınca tefsirin her türlü hatadan korunmuş olduğu söylenemez. Ancak tefsir, ayetin ayet ile veya sahih sünnet ile tefsiri şeklinde olduğu zaman

ancak beşerî hatalardan büyük oranda korunmuş olur. Tefsir bir tür içtihatdır. Burada müfessirler de tıpkı fakihler, hadis şârihleri ve diğer şer'î ilimlerde inceleme yapanlar gibi hata ettiklerinde bir ecir, doğruya isabet ettiklerinde iki ecir alırlar. Bunun şartı, tefsir yapan kişinin delil çıkarmaya ehil olmasıdır. Aksi halde din ile oynayan, bundan dolayı da günah işleyen ve kınanmayı hak eden kimselerden olur. Böyleleri hata etse de doğruyu bulsa da durum değişmez, zira doğruyu bulması bilgiden ve içtihattan değil, tesadüftendir.

Resûlullah'tan (s.a.s.) şöyle bir rivayet gelmiştir: *“Her kim Kur’ân hakkında ilmi olmadığı halde konuşursa, cehennemdeki yerine hazırlansın!”*¹ Bu uyarı, tefsir kaidelerini ve tefsirde lazım olan ilimleri bilmeyerek veya heva ve hevesine göre Kur’ân naslarını Kur’ân’ın dilinden, bağlamından, mana ve maksatlarından uzak bir şekilde açıklamaya çalışan herkesi kapsamaktadır.

Öyleyse mukaddes vahiy ile insan fikri arasındaki farkın da net bir şekilde ayırt edilmesi icap eder. Bu fikir; anlama, hüküm ve delil çıkarma bakımından vahiyle irtibatlı olmalıdır. Bu şekildeki bir fikir, tefsir alanı için övgüye değer ilmî bir eleştiriye de kapı aralayabilir. Ayrıca insanlık için uygun yeni okumalara ve engin kâinat sahasında ilmî ilerlemeleri keşfetmeye yardımcı olabilir.

İkinci Mukaddime

Usûle uygun makbul tefsir ile bâtinî yorum vb. gibi merdut teviller arasındaki fark şudur: Makbul tefsir; nassın (Kur’ân metninin) sabitelerine uymak, dil kurallarına bağlı kalmak ve aklın sabit ilkelerinden şaşmamaktır. Nas, asıl olandır. Araştırma ve içtihadın alanıdır. Kur’ân, bize ulaşması açısından sıhhatinde hiçbir şüphe olmayan naslardan oluşmaktadır. İctihat, birden fazla manaya ihtimali olan ama nassın da kapsadığı mananın dışına çıkılmayan yerlerde olur. İctihat, ilk mananın delalet ettiği manayı daha da açıklayan ince bir manayı tespitte çalışmaktır. Yahut bir ayetin manası ile başka nas veya naslar arasında cem yapmaktır ki günümüzde bu işleme, “kapsamlı analitik okuma”

¹ Tirmizî, *Sünen*, 2950. Tirmizî bu hadis için, hasen-sahihtir demiştir. Nesaî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, 8084. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 2069.

denmektedir. İctihat, bunun yanı sıra, bir de tenzilin gereklerini ve mânilerini araştırma, nasih-mensuhu inceleme, tedriciliği analiz etme, makbul olan tedebbüre katkısı olacak diğer alanları araştırma şeklinde Allah Teâlâ'nın ancak ilim ehline bahşettiği delil çıkarma faaliyetidir.

Dil ise hiç şüphesiz Kur’ân’ın kabıdır. Dil konusunda uzmanlaşmak, sahih bir tedebbür için şarttır. Arap dilinin kabul etmediği herhangi bir tevil, batıl bir tevil olup usule de aykırıdır. Dile hâkimiyette zayıf olmak veya dilin inceliklerini bilmemek sonuç olarak zayıf ve tercih edilmeyen bir tevil ortaya çıkarır. Zira malumdur ki Kur’ân, beyanıyla ve fesahatiyle Araplara meydan okumuştur. Dil konusuna yabancı kalmak, edebiyatçıların ve şairlerin eserlerini incelemede bile ayıp ve kusur sayılırken âlemlerin Rabbinin kelamını anlamada mı ayıp ve kusur sayılmayacak?!

Aklın ise tedebbürün gerçekleşmesi için Kur’ân’ın zikrettiği bir şarttır. Zira Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *“Şüphesiz ki bunda akledenler için ibretler vardır.”*² Akıl ile naklin birbiriyle çeliştiği iddiası, batıl bir iddiadır. Bu iddia bizzat vahyin kendisinde de bir şüphe ve tereddüt oluşturmaya götürmektedir. Tabii buradaki “akıl”dan maksat elbette ki bilimsel teorilerdeki ya da felsefî araştırmalardaki akıl değildir. Zira bu alanlarda aklın vardığı sonuçlar, sahipleri tarafından bile ihtilaf konusu olmuştur. Durum bunlar açısından bile ihtilaflyken diğerleri için ihtilafı olmaz mı?! Bizim burada bahsettiğimiz akıl, aklın bedihî olarak veya sabit ve kesin ilkelerle vardığı ve kabul ettiği sonuçlardır. Aklın, görme ve duyma gibi duyu organlarıyla veya insanların anlamada ve idrak etmede ihtilaf etmediği diğer kavrama yollarıyla ulaşabildiği bilgilerdir. Böyle bir akıl, insanlığın aslî unsurlarından biridir ki bunu da kibirliler hariç kimse inkâr edemez!

Bazılarının dile getirdiği, aklın naklin önüne geçirilmesi gerektiği veya naklin aklın önüne alınması gerektiği tartışması da batıl bir tartışmadır. Bu, dil kurallarını şeriatın kurallarının önüne ya da şeriatın kurallarını dil kurallarının önüne geçirmeye çalışan kimsenin durumuna benzer. Zira akıl da dil de dinî bir hüküm çıkarabilecek durumda değildir. Dil ve akıl, nasların anlaşılması için birer araçtır sadece. Amacı

² Ra'd 13/4, Nahl 16/12, Rûm 30/24.

araca tercih etmenin ya da aracı amacın önüne geçirmenin de hiçbir anlamı yoktur. Akla vahiyden uzak bir şekilde kanun koyma salahiyeti verme çabası ise tümünden batıldır. Bu durumda aklın, doğruyu bulması ya da bulmaması fark etmez.

Eğer bu üç asıl (nas, salim akıl ve dil kurallarına bağlılık), bizim için salim/sıhhatli olursa bu takdirde teşriin ruhundan yardım alınarak bazı ilkeler, genel prensipler ve küllî maksatlar belirlenebilir. Bu ilkelere, prensiplere ve maksatlara küçük büyük tüm konularda riayet edilmesi gerekir. Eğer nassın ihtimalinde olan mana, bu ilkelerden birine daha yakınsa o takdirde onu almak en doğrusu olacaktır. Bunun örneği şudur: Madem Allah'ın rahmeti gazabını geçmiştir, öyleyse rahmete en yakın mana öne alınmalıdır, zira ancak bu şekilde insanlar için maslahat gerçekleşir.

Üçüncü Mukaddime

Tefsir yöntemleri, meşru içtihat sahasında olduğu sürece birbirlerinden farklı ve çeşitli olmasına rağmen birbiriyle uyumludurlar ve birbirlerine zıt sayılmazlar.

Rivayet tefsiri; sahih hadislerden, Sahabenin, Tabiînin ve Selef-i Sâlihînin sözlerinden tefsirle ilgili rivayetleri bir araya toplamakta ve bizlere, asırların en hayırlısı olan dönemlerde Kur'ân'ın tedebbür edilme şeklini sunmaktadır. Bu dönemlerdeki Kur'ân anlayışı, eğitim ve terbiyeyle ilgili güzel sonuçlar doğurması açısından diğer dönemlerden ayrılmaktadır. Bu da Kur'ân-ı Kerim'i doğru anlamış ve doğru bir şekilde tedebbür etmiş olmalarının bir sonucu olabilir.

Bu yöntemle ilgilenenlerin biri İmam İbn Cerir et-Taberî, biri de İmam İbn Kesir'dir. Taberî, rivayetleri cem etme konusunda öncü iken İbn Kesir de rivayetleri araştırma ve ihtisar etmede öncüdür. Bu da onun eserinin yaygınlaşmasına ve hem âlimlerin hem de araştırmacıların yanında muteber bir eser olmasına vesile olmuştur.

Lügavî tefsir yöntemi ise Allah'ın kitabı Kur'ân ile onun dili olan Arapça arasındaki bağı Sarf, Nahiv ve Belagat açısından inceleme görevini üstlenmiştir. Bu alandaki meşhur eser ise büyük âlim Zemahşerî'ye

ait olan *el-Keşşâf*'tır. Bu yöntem de Allah Teâlâ'nın da Kur'ân'da işaret ettiği üzere tefsirde önemli bir görevi yerine getirmektedir: *"Biz onu Arapça bir Kur'ân olarak indirdik ki belki akledersiniz."*³ Kur'ân'ı anlamak, onun dili olan Arapçayı anlamaktan geçer. Biri diğerinden ayırlamaz.

İlmî tefsir ve konulu tefsir yöntemleri ise Kur'ân'ın akide, fıkıh, ahlak, tarih ve icaz yönlerini inceleyen tefsir metotlarıdır. Bu sahada kapsamlı ve ansiklopedik çalışma yapan âlimlerden biri İmam Kurtubî, diğeri ise Fahrettin Râzî'dir.

Bazı âlimler ise Kur'ân'ın sadece bir konusunu incelemişlerdir. Kur'ân ahlakı veya Kur'ân'ın i'cazı gibi. Bu tür çalışmalar günümüzde eskisine göre daha yaygındır. Tüm bu tefsir çeşitleri de şer'î açıdan bir zorunluluktur. *"Elbette ondan hüküm ve sonuçlar çıkarabilecek nitelikte olanlar, onu daha iyi anarlardı."*⁴

Bir kimsenin, ilmin hangi dalında mütehasıs ise o konuda Kur'ân'dan kana kana içmesi gerekir. Zira Kur'ân, teşriin ilk kaynağı, tüm kaynakların kaynağıdır. Çünkü Sünnet'in, İcma, Kıyas ve Maslahat'ın delil olması Kur'ân'dan aldığı yetkiye bağlıdır. Hüküm ve delil çıkarma, yukarıda geçen rivayet tefsiri veya lügavî tefsir yöntemlerinin de gayesidir. Bir ayetle ilgili olarak tefsire konu olan tüm rivayetleri bir araya getirmekten veya Sarf, Nahiv, Beyan ve Belagatle ilgili tüm dil kurallarını cem etmekten maksat, hüküm ve sonuç çıkarmak ve ayetin maksuduna ulaşmaktır. İşte buna terim olarak "istinbat (hüküm, delil ve sonuç çıkarma)" denir.

Geçmiş müfessirlerin gayret ve çalışmaları üç yöntem üzerinde yoğunlaşmıştır. Bunlar, telhis (özetleme), tehzib (ilavelerle düzeltme, gözden geçirme) ve tahkiktir (kontrol, detaylandırma, derinlemesine inceleme). Bu durum, modern İslamî düşüncenin, Batılılaşma hareketleri ve kültür istilasıyla karşılaşmasına kadar devam etmiştir. Bu dönem gelince muasır müfessirler Kur'ân-ı Kerim'i, ümmeti arzu edilen seviyeye getirebilmek için onların ihtiyaçlarına, düşüncelerine ve kararlı aksiyonlarına uygun bir şekilde yeniden okumaya ve yorumlamaya

³ Yusuf 12/2.

⁴ Nisâ 4/83.

başladılar. Tabii bu dediğimiz yeni tefsir hareketi hilafetin düşmesine neden olan bir dizi yozlaşmadan ve ümmetin birliğinin dağılmasından sonra gerçekleşmişti. Bu dönemde tefsire, çağın ihtiyaçlarına uygun birçok yeni yöntem eklenmiştir. Bunlardan bazıları şunlardır:

Kur'an'ın bitmek bilmeyen ilkeler ve kaideler pınarını ortaya çıkarmak. Bununla birlikte asrın hareketlerine uygun tafsilî hükümlere de değinmek ve asrın problemlerine uygun çözüm yolları sunmak. Buna "Makâsidî Tefsir" denmektedir.⁵ Bu yöntem İslam ümmetinin akide ve geleneğine olan güven bağını yeniden oluşturmaya çalışmaktadır. Bu yöneme göre, İslam ümmetinin, dışarıdan gelen medeniyet ve kültürlerle gerek bırakmayacak kadar zengin bir mirası vardır. Bu yöneme şekil veren en iyi üstatlar ise *et-Tabrîr ve't-Tenvîr* adlı tefsiriyle Tahir b. Âşûr ve *Menâr* adlı tefsiriyle Muhammed Reşîd Rızâ'dır.

Bu vakiya, yani İslam ümmetinin birliğinin dağılmasından sonraki Batılılaşma hareketlerine karşı ortaya çıkan bir diğer tefsir metodu ise ümmeti yeniden inşa etmek için Kur'an'ın metodunu kullanmaktır. Bu konuda ben şahsen Seyyid Kutub'tan önce bu tür bir çalışma yapan kimse bilmiyorum. Zannedersen Seyyid Kutub'un kapsamlı ve kolektif bir cemaat⁶ içinde buna girişmiş olması, onun, Kur'an-ı Kerim'i, "el-Menhecû'l-Harekî / Aksiyon Tefsiri" metodu açısından, susuzluğu giderecek şekilde okumasına yardımcı olmuştur. Bu tefsir yöntemi, içinde bulunduğu hareketin ihtiyaçlarına uygun bir tarzda kendini göstermiştir. Tesis, tekvin, temeyyüz, velâ ve berâ gibi kavramlar *Fî Zilâl*'in eksenindeki ana düşüncelerdir. Bu kavramlar cemaatin ihtiyaç duyduğu usul, fıkıh ve teşri ile ilgili alanlardaki düşüncelerine de hizmet etmiştir. Belki de Şeyh Said Havvâ da bunun farkına varmış olmalı ki o da *el-Esâs* adlı tefsirini aynen *Fî Zilâl*'deki yöneme benzer bir şekilde konuları ele alarak yazmıştır. İnsan eseri çalışmalar hangi yeterlilikte ve olgunlukta olursa olsun doğal olarak yaşanan hayatın şartlarından etkilenmektedir.

⁵ Türkçe kaynak için bakınız: Makâsidî Tefsir, ed. Mustafa Çağrı, İstanbul: Kuramer Yayınları, 2018. (Mütercim)

⁶ Bununla İhvân-ı Müslimin'i kastetmektedir. (Mütercim).

Dördüncü Mukaddime

İslam, mütekâmil, birbiriyle uyumlu bir binadır. Bu manada Resûlullah'ın (s.a.s.) şu hadisini hatırlamakta fayda var: "*İslam beş temel üzerine kuruludur.*"⁷ Bu, küllî bir sûret olup birbirine sıkıca geçmiş tüm İslamî değerler ve manalar buna uygunluk arz eder.

İslam'ı birbirinden ayrı, dağınık ve bağlantısız tuğlalar olarak gören bir kişi ile İslam'ı birbirine uyumlu ve mütekâmil gören bir kişinin İslam'ı anlaması birbirinden çok uzaktır. İslam'ı dağınık ve bağlantısız tuğlalar olarak gören kişiler İslam'ı sıcağın da soğuktan da koruyamazlar, savunamazlar. Bunlar aynı şekilde İslam'ı hariçten ve dâhilden gelen tehlikelere karşı da koruyamazlar. Bunların sonu dağılıp gitmek ve yok olmaktır. Ama İslam'ı mütekâmil görenler; rahata, huzura, refaha, korunmaya ve himayeye ihtiyacı olan insanların sığınacağı bir ev gibidirler. Evet, Kur'an bu binanın oluşması için temel projeyi/krokiyi de çizip vermiş; bu görevi başkasına tevdi etmemiştir. Bu kroki, Sünnet'tir. Zira Sünnet'in görevi beyandır ve mücmel olanı tafsil etmektir. Bu nedenle -mesela- abdestle ilgili hadisler veya namazın kılınışıyla ilgili hadisler Kur'an'dakinden daha fazla bir yekûn tutmaktadır. Öte yandan ıslah ve eğitim amacıyla anlatılan Peygamber kıssaları ve itikadı sağlamlaştırmak için gelen inanç esasları Sünnet'ten daha ziyade Kur'an'da yer almıştır.

Bundan hareketle İslam'ın bütüncül yapısını sadece Sünnet'ten alan kimse, İslam'ı sadece Kur'an'dan alan kimse ile taban tabana zıt olacaktır. Bu anlayış farklılığı bile İslam'ı doğru anlama problemlerinden sadece biri olup ayakların kaydığı ve farklı anlayışların ortaya çıktığı bir yerdir.

Burada şuna da dikkat çekmekte fayda var: Kur'an'ı bu şekilde; yani mütekâmil ve birbirine uyumlu bir metotla okumayan kişi de İslam'ın bütüncül yapısını anlama hususunda Sünnet'i Kur'an'ın önüne alan kimselerin düştüğü hataya düşecektir.

⁷ Buhârî 8, 4515; Müslim 16.

Beşinci Mukaddime

Kur'ân, birbirine sıkıca kenetlenmiş mütekâmil İslam binasının (İslam milletinin) bütüncül haritasını çizdiği gibi toplum binasının bütüncül haritasını da resmetmiştir. Zira Kur'ân ne sadece teoriktir ne salt kanun kitabıdır ne de mantık öncüllerini koyan veya evrendeki olguları inceleyen felsefi bir kitaptır. Kur'ân, hayat programıdır. *“Ey inananlar! Hayat verecek şeylere sizi çağırdıkları zaman Allah'a ve Resûlüne icabet edin.”*⁸

Buradan hareketle diyebiliriz ki İslam, mukaddes semavî bir risalettir (mesaj) ve yeryüzü ehli (ümme) ile de uyumlu bir yönü vardır. Bu ikisi, yani mesaj ve ümme, din ve dünyanın temeli olup biri diğerinden asla ayrılmaz. *“Ey iman edenler! Allah'tan korkun ve doğrularla beraber olun.”*⁹ *“Şüphesiz bu, bir tek ümme olarak sizin ümmetinizdir. Ben de sizin Rabbinizim. Öyle ise Benden sakının.”*¹⁰

Ümmete sıkıca sarılmanın önemi, mesaja sıkıca sarılmanın öneminden aşağı değildir. Tabîî, hatadan korunmuş mukaddes risalet ile hata ve sapmaya maruz kalabilen beşerî ümme gerçeği arasındaki farkı da gözden kaçırmamak gerekir. *“Sonra Kitab'ı, kullarımız arasından seçtiklerimize verdik. Onlardan (insanlardan) kimi kendine zulmeder, kimi ortadadır, kimi de Allah'ın izniyle hayırlarda öne geçmek için yarışır. İşte büyük fazilet budur.”*¹¹

Kur'ân, melek ya da semavî bir toplum inşa etmek için gelmedi. O, üzerinde yaşadığımız yeryüzü için ve insanlar arasında uygulanmak için geldi. Dolayısıyla Kur'ân, ümme binasını imanî esaslar, kıymetli düzenlemeler ve şer'î kurallar üzerine inşa etmeye geldiği gibi tövbe, inâbet, ihlas ve affetmeyi öğretmek için de gelmiştir. Kur'ân, günah ve suçtan bahsediyorsa bu, bunların da hayatın gerçekleri olduğunu göstermektedir.

İşte bu, Allah'ın engin rahmetinden, önceden belirlediği hikmetinden ve yarattıklarının durumunu önceden bilmesinden dolayıdır.

⁸ Enfâl 8/24.

⁹ Tevbe 9/119.

¹⁰ Müminûn 23/52.

¹¹ Fâtır 35/32.

Toplumların ve ümmetlerin inşasında Kur'ân'ın bu yöntemini bilmeden biri, Kur'ân ayetlerini anlamada zorlanacak ve çelişkiye düşecektir. Geçmiş peygamberlerin ve Resul-i Ekrem'in (salât ve selam, onun ve diğer peygamberlerin üzerine olsun) tecrübelerini ve hayatlarını eksik ve yanlış okumak, onları doğru bir şekilde rehber edinmeyi, onlara tabi olmayı, onlardan örnek almayı ve ders çıkarmayı zorlaştıracaktır.

Altıncı Mukaddime

Bundan sonra, yani İslam milletinin ve İslam ümmetinin bütüncül haritasını inşa ettikten sonra Kur'ân, üçüncü boyutu da ihmal etmemiştir. Bu da işin kapsamlı insanî boyutudur ki Kur'ân bunu en yüce gaye edinmiştir: *“Biz seni âlemlere ancak rahmet olarak gönderdik.”*¹² *“Biz seni bütün insanlara ancak müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderdik.”*¹³ Kur'ân, müminleri bu geniş âlemden soyutlamak ve uzak tutmak için gelmemiştir. Bilakis müminler, bu âlemde nerede olursa olsun diğer insanlara ulaşmak için en önemli vesiledir.

Bu nedenle Kur'ân'ın hitapları *“Ey insan!”* *“Ey insanlar!”* *“Ey Âdemoğulları!”* şeklinde gelmiştir. Kur'ân bu şekilde onlara hitap etmektedir. Onlar tarihin hangi zaman diliminde olurlarsa olsunlar ve hangi mekânda olurlarsa olsunlar onları muhatap almaktadır. Kur'ân sadece eski milletleri veya yeni milletleri, sadece Arap yarımadasını veya diğer coğrafyadakileri muhatap almamış, bilakis tüm insanları; bebek ya da çocuk, genç ya da yaşlı, erkek ya da kadın herkesi muhatap almıştır. Bunun için de insana saygıyı birinci ilkesi yapmıştır. *“Muhakkak ki Biz Âdemoğullarını mükerrem kıldık.”*¹⁴

İkinci ilkesi ise adalettir. *“Ey iman edenler! Allah için hakkı ayakta tutan, adaletle şahitlik eden kimseler olun. Bir topluluğa duyduğunuz kin, sizi âdil davranmaktan alıkoymasın. Adaletli olun. Zira bu, Allah korkusuna daha çok yakışandır. Allah'a isyandan sakının. Allah, yaptıklarınızı hakkıyla bilmektedir.”*¹⁵

¹² Enbiyâ 21/107.

¹³ Sebe' 34/28.

¹⁴ İsrâ 17/70.

¹⁵ Mâide 5/8.

Üçüncüsü müsamaha, diğerkâmlık ve ahlak ilkeleridir. “İçlerinden zulmedenleri bir yana, ehl-i kitapla ancak en güzel yoldan mücadele edin.”¹⁶ “Onlar ki kendileri ihtiyaç içinde olsa bile kardeşlerini kendilerine tercih ederler.”¹⁷

Kur’ân, zulmü ve saldırganlığı, kimden gelirse gelsin şiddetli bir dille kınamaktadır: “Size karşı savaş açanlara, siz de Allah yolunda savaş açın. Sakın aşırı gitmeyin, çünkü Allah aşırıları sevmez.”¹⁸ Kur’ân, karı-koca arasındaki aşırılıklara bile karşı çıkmaktadır: “Ey iman edenler! Kadınlara zorla mirasçı olmanız size helâl değildir. Açık bir hâyâsızlık yapmış olmaları dışında, kendilerine verdiklerinizin bir kısmını onlardan geri almak için onları sıkıştırmayın.”¹⁹ Ortakların birbirlerine haksızlık etmesine de karşı çıkmaktadır: “İnsanlardan alırken ölçüp tarttıklarında tam, onlara vermek için ölçüp tarttıklarında ise noksan yapan hilekârlara yazıklar olsun!”²⁰ Kur’ân daima mazlumlardan yanadır: “Diri diri toprağa gömülen kız çocuğuna, hangi suçtan dolayı öldürüldüğü sorulduğunda!”²¹ “Haksızlıkla yetimlerin mallarını yiyenler şüphesiz karınlarına ancak ateş tıkmış olurlar; zaten onlar çılğın bir ateşe gireceklerdir.”²²

Bugün önümüzde duran bir olgu olarak gayrimüslimlerin velayetine girmek ve insanlarla geçinmek için temel ilkelerden taviz vermeyi hayatın bir ölçüsü olarak görmek ise tamamen cehaletten kaynaklanmaktadır. Bu, Kur’ân’ın insan ilişkilerine dair verdiği mesajları ve hayatıyla bize bunu öğreten Resûlullah Efendimizin pak siretini bilmekten dolayıdır. Hatta velâ ve berâ²³ nedir, onu bile bilmemektir. Din konusunda küllî düşünmek ve dinî kimlikte diğerlerinden ayrı olmak başka şey; birbirine sırt çevirmek, çekişmek ve düşmanlık ayrı şeydir.

¹⁶ Ankebût 29/46.

¹⁷ Haşr 59/9.

¹⁸ Bakara 2/190.

¹⁹ Nisâ 4/19.

²⁰ Mutaffifin 83/1-3.

²¹ Tekvir 81/8-9.

²² Nisâ 4/10.

²³ Velâ, Allah’ın razı olduğu şeylere yakın olmak, onları sevip yakın görmek; berâ ise Allah’ın sevmediği ve uzak durmamızı istediği şeylerden beri olmak, uzak durmaktır. (Mütercim).

Bizim buradaki kastımız, dinî kimliğin diğerlerinin dinî kimliğinden farklı olmasıdır.

Kureyşlilerin Müslümanlara ve onlarla birlikte Haşimoğulları’na yaptığı boykotu hiç düşündünüz mü? Allah Teâlâ bu boykot vesikasını kendi katından bir lütufla yok etmiş, bu da Müslümanlar için hayır ve kurtuluş olmuştu. Bu durum nasıl olmuştu? Herkes Müslümanları boykot ederken, Müslümanlar da kimlik inşasından dolayı kendilerini onlardan ayırt etme yoluna gitmişti.

Yedinci Mukaddime

Kur’ân bu hayatı ıslah etmek, kendisine uyanlara saadet getirmek ve dört bir yanda rahmeti yaymak için gelmiştir. Hayat tekdüze ve durağan bir yapıda değildir. Bu nedenle doğru tedebbür için hayatın muhtelif yönlerini bilip ona göre hareket etmek ve Kur’ân’ın hangi olaya nasıl yaklaştığını bilmek gerekir. Kur’ân’ın nurunu yeryüzüne yaymak isteyen davetçilere hitap eden ayetler, kışlada veya mevzide düşman karşısında duran askerlere hitap eden ayetlerle aynı değildir. Adaleti tesis etmeleri için hüküm veren yargıçlara hitap eden ayetler, öğrencilerini ileri seviyelere taşımak ve onları eğitmek isteyen öğretmenlere hitap eden ayetlerle aynı değildir. Tüm bu farklı sahaları birbirine karıştırmak sonuç getirmez ve düzensizliğe neden olur.

Asrın problemlerinden biri de budur. Nice davetçi var ki derslerinde -mesela- sürekli Talut kıssası üzerinden tahlillerde bulunuyor. Davete değil de cihada çıkıyorlar sanırsın! Bunların yanında okuyan gençler de ona göre yetişiyor ve sivil kurumlara ve olaylara nasıl yaklaşacağını ve toplumsal ilişkilerde nasıl davranacağını bilmiyor. Doğrusu Talut kıssasında geçen bir avuç su içme olayı askerî eğitimle ilgili bir örnektir; davet eğitimiyle ilgili değildir. Askerî düzen ve intizam askerlikte şarttır. Öte yandan yumuşaklık, müsamaha ve bazen görmezden gelme davet eğitiminin şartlarından biridir. Bunun aynısını yargıç hazırlarken ya da öğretmen yetiştirirken de söyleyebiliriz. İkisinin yetiştirilme şartları farklıdır.

Kur’ân’da bir peygamberin kendi kavmine beddua ettiğini, başka bir peygamberin ise kendi kavmine dua ettiğini görebilirsin. Bunu

gören bazı kimseler bazı peygamberlerin tabiat ve mizaçlarının diğer peygamberlerin tabiat ve mizaçlarından farklı olduğu zannına varabiliyor. Sonra da “Şu peygamber şu peygamberden iyidir/üstündür” gibi bir sonuca ulaşabiliyor. Bundan daha tehlikelisi ise delil veya sonuç çıkararak kişilerin, ayetleri kendi isteklerine ve durumlarına göre seçerek almalarıdır.

Bu dediğimiz hatalar, içinde yaşadığımız asırda çokça görülmektedir. Bunun temel sebebi ise kişinin Kur’ân tedebbüründe sağlıklı bir metottan habersiz olması ve hayatın tüm yönlerini ıslah etmek için takip edeceği yöntemleri bilmemesidir. Eğer Kur’ân onların zannettiği gibi olsaydı hiç şüphesiz peygamberleri kılavuz edinme gereği de ortadan kalkardı. Bu takdirde Kur’ân, toplayan ve bir araya getiren bir kitap değil, dağıtan ve parçalayan bir kitap olurdu. Tevhide değil tefrikaya çağırılmış olurdu. Bu nasıl olur? Hâlbuki Allah şöyle buyurmuştur: “Onların yolunu takip et!”²⁴ “Allah’ın ipine sımsıkı sarılın ve sakın tefrikaya düşmeyin!”²⁵

Sekizinci Mukaddime

Bugün ümmet şok dönemini ve reaksiyon merhalesini geride bırakmak istiyorsa, hayatın muhtelif alanlarıyla ilgili sorularla yüzleşmelidir. Bunların bazıları şunlardır: İnsan toplumunun yapısı, toplumun fertleri ve toplumu oluşturan unsurlar arasındaki ilişkiler, modern devlet yapısı ve bu devletin, uluslararası toplumla ilişkisi, kalkınma ve arzulanan gelişmenin araç-gereçleri, hürriyet, vatandaşlık, insan hakları, siyasî çeşitlilik, barışçıl otorite gibi yaygın ve değerli söylemlere karşı tutumu. Tüm bunlar modern kültürün temel rükünlerinden biri haline gelmiştir ve durmadan da ilerlemeye devam etmektedir. Bundan dolayı bu alandaki sorulara ve devam eden sorunlara tedebbürle cevap vermek gerekir.

İslamî cemaatler ve cihat hareketleri barışçıl görüşmeler veya şiddete dayalı görüşmelerde, şansını yukarıda saydığımız söylemlerden yana kullanmıştır. Şu ana kadar da aldığı neticeler hiç de çıkarlarına ve

²⁴ En’âm 6/90.

²⁵ Âl-i İmrân 3/103.

lehlere olmamıştır. Bu konudaki mazeretler ise her zaman güç dengesizliği, imkânsızlık ve tecrübesizlik olarak dile getirilmiştir. Bunlar sanki hep karşı tarafın ödün vermesini ve başarılarından vazgeçmesini beklemiş, bu şekilde de İslamî çözüm fırsatı yakalayacaklarını zannetmişlerdir.

Bu “İslamî çözüm” teorisi bir nevi şuna benziyor: Bir grup çocuk, atalarından bir sandık miras almışlar. Onlar, ellerine bir fırsat geçince bu sandığın içinde tüm sorunlarını halledecek şeyler olduğunu düşünmektedirler. Sandığı açmak için ortam olunca onu açıyorlar ama içinde sadece bir kâğıt buluyorlar. Kâğıdın üzerinde de şöyle yazıyor: “Çözüm, İslam’a dönmekle olur.”

Özellikle fitne ve sıkıntı dönemlerinde ona dönmemiz gerekir diye her zaman dile getirdiğimiz İslam, bizden belli bir düzeye ulaşmamızı istiyor. Bu düzeye ulaşınca onu tedebbür edebilir ve anlayabiliriz. Ondan, derdimize derman olacak çareler üretebiliriz. Eğer sadece İslam’ın kendisi, yani sadece söylemi çare olsaydı Allah Teâlâ şöyle der miydi: “Elbette ondan hüküm ve sonuçlar çıkarabilecek nitelikte olanlar onu anlardı.”²⁶

Ondan hüküm çıkaranlar, müminlerden bir sınıftır. Bunlar ilimle temayüz etmiş ve nebevî mirası sahiplenme makamına ulaşmış kimselerdir. “Âlimler, peygamberlerin vârisleridir.”²⁷ İşte bunlar diğerlerinin anlayamadığı manaları ve hükümleri bulup çıkaran kişilerdir.

Evet, İslam âlimlerinin birçoğu asrın problemlerine çare olacak çözümler öne sürmüştür. Özellikle de iktisat, modern tıp ve sanayi alanında. Fakat bunlar cüz’i çözümler olmanın ötesine geçememiş ve bir Müslüman için bütüncül İslamî çözüm projesi olma ve İslam’a yöneltilen önemli sorulara doyurucu cevap verme açısından tam bir katkı sağlayamamıştır. İslamî tecrübe ve deneyimlerdeki büyük sıkıntıların da bundan geri kalır yanı yoktur. Özellikle de devlet yönetimiyle ilgili konularda, yönetime katılım ve savunmada kendini ispat edememiştir. Yine aynı şekilde toplumların idaresinde, dahilî ve hariçî ilişkilerin inşa edilmesinde de somut bir tecrübe elde edilememiştir.

²⁶ Nisâ 4/83.

²⁷ Ebû Dâvûd 3/354; Tirmizî 5/48; İbn Mâce 1/81.

Dokuzuncu Mukaddime

İmkânlarımın az olmasına rağmen beni bu zor yokuşa sürükleyen ve bu alanda yürümeye sevk eden sebep ise şuydu: Her geçen gün -görebildiğim kadarıyla-, bilhassa fitne ve huzursuzluk dönemlerinde ayetlerin ve maksatlarının anlaşılmasında hatalar ortaya çıkıyordu. Kur'ân, birbirinden nefret eden hasımların ellerinde bir silaha dönüşmüştü, onlar Kur'ân'la birbirlerine meydan okuyorlardı. Kur'ân'ı herkes kendisinin, kendi grubunun ve mensup olduğu tarafın lehine konuşturuyordu!

Ayetlerin ve siyak sibakın anlaşılmasına yardımcı olan dil bilgisinin zayıflamış olması da bu kaosu ve kargaşayı arttırıyordu. Kur'ân ayetlerini okuyanlar veya uzun uzadıya yazılmış tefsir kitaplarını veya muhtasarlarını okuyanlar; bilhassa dindar kesim, içinde yaşadığı özel çevrenin ve ortamın şartlarına göre dünyaya bakmakta ve buna göre çözüm üretmekte, kendisine yakın hissettiği fikrî veya siyasî kurum veya kuruluşa göre düşünmekte ve Kur'ân'ı da bu özel ortama, çevreye ve düşüncelere göre algılamakta ve bunları da Kur'ân'la bunları desteklemeye çalışmakta idi. Bu, asla çözüm getirmeyen bir yaklaşımdır ve bu, dünya için bir çözüm de sunmamaktadır.

İşte bunu fark edince Rabbimin inayeti ve tevfiğiyle bu alandaki açığı kapatmaya çalıştım. Pratik metotlarla, yapıcı ve kapsamlı teorilerle, bu dönemlerde çokça sorulan soruların cevaplarını vererek, fikhî hükümlerin, belagat ile ilgili tafsilatların ve icazla ilgili meselelerin detaylarını bir tarafta bırakarak Kur'ân'ı asrın diliyle ele almaya çalıştım. Zira bu gibi konularda hem kadim hem modern dönemde müfessirler tarafından yazılmış müthiş bir birikim zaten mevcuttur. Öğrenmek isteyen ilim öğrencileri için bol, yeterli ve doyurucu eserler bulunmaktadır.

Benim yaptığım katkılar ise eskinin tekrarı da eskiye alternatif de değildir. Bilakis içinde yaşadığımız çağın özelliklerine ve problemlerine uygun bir ilavedir; geçmiştekilerin söylediklerine ilaveten bu asırda yaşayanların ihtiyaçlarını yoğun ve yapıcı bir metotla ele almış olmamdan ibarettir.

İlmin ister usul ister fûrû, hangi bölümünde olursa olsun makbul olan içtihadın özelliği budur. İchtihat yıkıcı değil yapıcı olmalı; bağları koparmayıp eksikleri tamamlamalıdır. Değerli kadim mirasımızdan gelen her bilgi bu nedenle bizim yanımızda değerlidir. İsterse haddizatında tercih edilmemiş olsun isterse hatalı görülsün. Gelişen bilgi ve marifet sadece doğru bilgiler sayesinde ilerlemez. Bununla birlikte bilgiler arasında tercih yapmak ve doğruyu bulmak da gerekir ki bu, bilimsel hafızayı ve bilgi tecrübesini oluştursun! Bu da doğruyu yanlıştan ayırt etme gücü verir ve daha iyi bir gelecek için ilerlemeye yardımcı olur. İşte hatasıyla, sevabıyla her türlü içtihat faaliyeti bu süregelen bilgi ve marifet dizisinin bir halkası ve bu görkemli yapının bir tuğlasıdır.

Bu çalışmamız ve ulaşmak istediğimiz sonuç, tabiatı gereği, zikrettiğimiz bu mukaddimelere riayet etmemizi gerekli kılıyordu. Ayrıca çalışmamız, belirli ilmî bir metoda da dayanmalıydı. Bu metodumuzu da kısaca şöyle özetleyebiliriz:

Birincisi: Bu kuşağın ihtiyaç ve taleplerini hassas bir şekilde tespit edip Kur'ân'ı doğru bir şekilde anlamasına imkân vermek istedik. Böylece onun İslamî kişiliğini oluşturmaya, kimliğini yenilemeye, evrene, hayata ve çevresinde olup biten olaylara bakışını şekillendirmeye, içeriden ve dışarıdan gelen soruları, kafa karıştırıcı meseleleri ve hayata dair tüm olayları anlamasına yardımcı olacak anlayışı ortaya koymaya çalıştık.

İkincisi: Ele aldığımız sûrelerdeki konuların bağlamalarını tespit ettik ve incelenen konular arasında bir düzen oluşturduk. Sonra da her bölüm için uygun bir başlık seçtik ve bu bölümlerin bir önceki ya da sonraki bölüm ve konu ile irtibatını sağladık.

Üçüncüsü: Kur'ân'ın muhkem konuları, değerleri, ilkeleri ve küllî maksatları ile ilgili alanlarda kapsamlı ve yaygın olan görüşe itimat ettik. Kur'ân'ın mesajına ve yüce gayelerine aykırı olan cüz'î görüş ve yorumlardan kaçındık. Her müteşabih, muhkem olana; her fer' de, asıl olana tevdi edildi.

Dördüncüsü: Kur'ân'ı Kur'ân ile tefsir etmeye itimat ettik. Zira Kur'ân, küllî kaideleri veya mufassal ayetleri ile birbirini tamamlayan ve tefsir eden bir kitaptır. Bunun yanı sıra nebevî metoda ve siret-i

nebeviyeyi anlamaya yardımcı olan esas tarihî bağlama da dikkat ettik. Her merhalenin bir diğer merhaleden farklı olduğuna dikkat ettik. Çünkü Kur'ân-ı Kerim'in nüzulü, farklı zamanlarda ve parça parça olmuştur. Bunun sebebi ise mübarek davetin içinde bulunduğu şartların değişmesi ve yeni ihtiyaçların hâsıl olmasıdır.

Beşincisi: Yöntemleri farklı olsa da müfessirlerin görüşlerinden hem ilmî hem de objektif bir şekilde istifade ettik. Bunu yaparken görüşlerin kime ait olduğunu belirtmedik ve başka görüşlerle karşılaştırmasını da yapmadık. Bu, her ne kadar önemli bir konu olsa da bunu yaptığımız takdirde kitabımız kendi yönteminden uzaklaşmış olacaktır. Çünkü kitabımız ne ansiklopedi türü bir eser ne de karşılaştırmalı bir kitaptır. Çalışmamız bu veya buna dair konularda araştırma yapan uzmanların ihtiyaçlarını karşılamak için de yazılmış değildir.

Tüm bunlara binaen; rehberlik yapması için yazdığımız bu mukaddimelere göre, bu kitabımız dil kurallarına ve belagat konularına detaylıca girmeyecektir. Aynı şekilde tafsilatlı fikhî çıkarımlarda bulunmayacak, ilmî icaz vb. konulara dalmayacak, nâsîh-mensûh, sebab-i nüzûl gibi konuları uzun uzadıya ele almayacaktır. Kitabımızın özelliğine uygun olacak kadarıyla bu konulara değindik.

Bununla birlikte kitabımızın, ele aldığı konuları sathî ve tek yönlü olarak değerlendirmemesine ve incelememesine de dikkat ettik. Sıradan bir vaaz veya sadece duygulara hitap eden bir kitap da değildir. Çünkü ümmetin farklı alanlarda karşı karşıya kaldığı sorunların çözümünde, hayatta karşılarına çıkan sorulara cevap vermede, ümmetin ilerlemesinin önündeki engelleri araştırmada ve ilerlemeyi güçlendirmede mutlaka sağlam ilmî bir yöntemin takip edilmesi gerekmektedir. Bilimsel uzmanlıkta gereken araştırma yöntemlerine uygun bir çalışmadan geri kalmayan yoğun ve sürekli bir gayretle, kapsamlı ve bütüncül bir bakış açısı ortaya koyduk ve konuları olabildiğince hassas ve derinlemesine ele almaya çalıştık.

Bugün ümmetin içinde bulunduğu hal, bu hakikatlere tanıklık etmektedir. Bu sahada büyük ve önemli bir boşluk bulunmakta olup ümmet, bu boşluğun giderilmemesinden yana dert yanmaktadır. Hâlbuki

bu alanda büyük bir ilmî kaynak vardır ve birçok farklı konuda eserler ve araştırmalar yapılmıştır.

Altıncısı: Bu dediklerimize binaen bu kitabımızdan beklenenler şunlardır:

- Müslümanların hayatlarındaki yanlışları düzeltmeye yardımcı olmak; Kur'ân'ın mesajına ve küllî maksatlarına uygun bir şekilde şahsiyetlerini inşa etmeleri adına okuyucuların geneli için basit/sade ve anlayacakları düzeyde hem ilmî hem de pratikte karşılığı olan bir tedbüre öncelik vermek.

- Kur'ân'ın, Müslüman bir toplum ve ümmet inşa etmede takip ettiği yönetime, toplumları nasıl idare ettiğine, sorunlarını nasıl çözdüğüne ve nasıl kalkınmaları gerektiğini belirttiğini ortaya çıkarmaya öncelik vermek.

- Parçacı okumalardan ve kat'i hükümler çıkarmaktan uzak durarak yapıcı ve mütekâmil bir tasavvurla İslam'ın değerli sisteminin küllî resmini çizmek ve bunun; ferdin, ailenin ve toplumun inşasındaki rolünü ortaya koymak, bu sistemin imanın rükünleriyle ve şer'î hükümlerle olan ilişkisini açıklamak.

- İslam'ın küllî maksatları ve değerli nizamı ışığında Nebevî kıssalardan ve bununla alakalı diğer kaynaklardaki davetle ilgili zengin tecrübelerden istifade ederek çağın sorunlarına çözüm üretmek.

- Tefsire ihtiyaç duyan ayetler ve bazı kelimeler hakkında açıklamalar yapmak. Bunu da her meclisin son kısmında "Dekâiku't-Tefsîr /Ayetlerdeki Bazı İncelikler" başlığı altında ele aldık. Bütün bu incelemeler müellifin, tefsir kitaplarından ulaştığı ve tercih edip kitabının yöntemine ve okuyucularının geneline uygun gördüğü bilgilerin hülasasıdır.

Onuncu Mukaddime

Allah Teâlâ'nın nimetlerinden biri de bu eserin yazarına güzel bir dostluk ve arkadaşlık bahsetmiş olmasıdır. Yüce Allah'ın koruması altında olması için dua ettiğimiz Katar'da yaygın olan Kur'ân halkalarına uzun süreli katılımları olmuştu. Bu Kur'ân oturumları haftalık

dersler halinde yapılmaktaydı. Bir bölüm bitince yenisi başlıyordu. Bu oturumlar zihnime “Mecalisü't-Tedebbür” düşüncesini getirdi. Bu isim Kur'ân tilaveti için yaptığımız bu oturumlara da uygun bir isim olacaktı.

Bu gayretin sonucunda ayetler bölümler halinde ele alındı. Her oturumda bir pasaj değerlendirildi. Bunu yaparken de mümkün mer-tebe konu bütünlüğüne riayet edildi. Yani mana, oturumun elverdiği süre içinde bir sonraki oturumu beklemeye gerek kalmadan o mecliste tamamlanmaya çalışıldı. Her oturumda bir konu merkeze alındı. Bu konuyla ilgili ayetler ve o günkü oturumda sorulan önemli sorular ara-sındaki ilişki incelendi. Daha sonra da her mecliste tefsirdeki incelikle-re, zikredilen ayetlerdeki inceliklere ve mesajlara değinildi.

Çalışmamızdaki bu oturumlar ders halkaları için uygundur. Bunun yanı sıra erkeklerin, aileleri ile yapacağı dersler, bir annenin çocukları için yapacağı dersler veya dostların kendi aralarında yapacağı dersler için de uygundur. Yani bu çalışma pratik eğitim yöntemlerine uygun olduğu gibi hedeflenen ilmî tedebbüre de uygun bir şekilde bölümlere ayrılmıştır.

Son Olarak

Daha önce de ifade ettiğimiz gibi tefsir de bir içtihat türüdür. Bu nedenle müçtehit, sâlih bir niyete sahip olmanın yanı sıra şu iki hususa da dikkat etmelidir: Birincisi, elinden gelen tüm gayreti göstermelidir. İkincisi, nakil yaparken, analiz ederken ve sonuç çıkarırken mutlaka doğruluğu esas almalıdır. Bununla birlikte taraf tutma şüphesinden ve taassuptan uzak durmalıdır.

Tüm bu dediklerim benimle Rabbim arasındadır. Eğer bu çalışmayı nefsimin arzularını yerine getirmek veya gösteriş ve riya için yapmışsam Allah Teâlâ tüm bu yorgunluğumu boşa çıkarır da yaptığım ameli kabul etmezse, o zaman vay benim halime! Bu takdirde bu çalışma Al-lah'ın sözlerini tahrif etme ve ayetlerin bağlamını çarpıtma olur.

Bu çalışmamdaki yöntemimi takip etmede bana yardımcı olan, uyulması gereken kuralları hatırlatan ve kapsamlı bir şekilde son okuma yapan değerli hocalarımız şunlardır: Sâlih âlimlerin ellerinde yetişen ve

büyük bir fıkıh bilgisine sahip olan ve derinlemesine analiz ve araştı-rmalar yapan Şeyh Dr. İbrâhim el-Ensârî ile Kur'ân ehli bir ailede yetiş-miş, mümeyyiz bir metodolojik akla sahip olan Şeyh Dr. Muhammed el-Muslih. İçerik, üslup ve dil açısından dikkatli bir şekilde okumayı üstlenen hocamız ise köklü okullardan mezun ve kıymetli diplomalara sahip olan Şeyh Dr. Velîd Faik el-Hüseynî es-Sâmurrâî'dir. Allah Teâlâ samimiyetlerinden ve katkılarından dolayı hepsine bol hayırlar ihsan eylesin.

Kitabımızdaki tüm hataların, yanlışlıkların ve ihmallerin sorumlusu ise bendenizim. Kardeşlerim bundan beridir. Onlara ve sevgili dostları-mın hatırlatma ve dualarına her daim muhtacım. Zira ilim, ilim ehlinin akrabalık bağıdır. Allah bizi, onları ve tüm Müslümanları bağışlasın.

Muhammed Ayyâş el-Kübeysî

سُورَةُ الْفَاتِحَةِ

1- FATİHA SÛRESİ

1. MECLİS: DEĞERLER MANZUMESİ

1. MECLİS: DEĞERLER MANZUMESİ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ﴿١﴾

الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٢﴾ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ﴿٣﴾ مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ ﴿٤﴾
إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ ﴿٥﴾ اهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ ﴿٦﴾ صِرَاطَ الَّذِينَ
أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ ﴿٧﴾

1. Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.
2. Hamd (övme ve övülme), âlemlerin Rabbi Allah'a mahsustur.
3. O, Rahmân'dır, Rahîm'dir.
4. Hesap gününün malikidir.
5. (Rabbimiz!) Ancak Sana ibadet eder ve ancak Senden yardım dileriz.
6. Bizi dosdoğru yola ilet.
7. Kendilerine lütuf ve ikramda bulunduğun kimselerin yoluna (ilet); gazaba uğramışların ve sapmışların yoluna değil!

DEĞERLER MANZUMESİ

Âlimler, Kur'an ilimleri ve tefsire dair eserlerde bu bereketli sûrenin birçok özelliğini ayrıntılı bir şekilde zikretmişlerdir. Ancak, bu sûrenin en büyük ve en zahir özelliği, namazların her rekâtında okunmasının gerekli olmasıdır. Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: "Kitab'ın Fatiha'sını okumayanın namazı yoktur."²⁸

Bu hadisin gereği, namaz kılan her Müslümanın Fatiha'yı ezberlemesi ve bir gün içinde, nafîle namazlar ve okuduğu günlük dualar hariç, sadece farz namazlarda bile on yedi defa bunu tekrar etmesi gerekir. Müslümanlar şayet sadece namazlarda okudukları Fatiha'nın ilkelerini yerine getirselerdi bile, üzerinde ittifak edecekleri iman esası ve sağlam

²⁸ Muttefekun aleyh olup Ubâde b. Sâmî'ten rivayet edilmiştir. Buhârî 1/263, Dâru İbn Kesîr, Tahkik: Dr. Mustafa el-Buğâ, 3, 1403 h. / 1987 m. Müslim 1/295, Dâru'l-Cil, Türkiye matbu nüshasından alınmıştır; 1334, Tahkik: Bir grup muhakkik.

değerler sistemi vesilesiyle aralarındaki tüm siyasî, etnik ve sınıfsal ayrımları aşarak birlik olurlardı.

Allah Teâlâ'nın Fatiha Sûresi'ne has kıldığı bu büyük rol, hiç şüphesiz bu sûrede bulunan bazı hususî özelliklerden ve diğer sûrelerde bulunmayan enfes manalarından kaynaklanmaktadır. Ebû Hureyre'den sahih bir senetle rivayet edildiğine göre Resûlullah (s.a.s.), Übey b. Kâ'b'a Fatiha Sûresi'ni okuduktan sonra şöyle dedi: *“Canım elinde olana yemin olsun ki Tevrat'ta da İncil'de de Zebur'da da Furkan'da da onun bir benzeri nazil olmamıştır. O, es-Seb'u'l-Mesânî'dir, yüce sûredir.”*²⁹

Bu nedenle bu sûreyi çok iyi incelemek, manalarını elde etmeye çalışmak ve sırlarını ortaya çıkarmak elzemdir. Bu sûrenin anahtarı aslında onun “Ümmü'l-Kur'an” olma vasfında saklıdır. Buhari'nin ve başka muhaddislerin Ebû Hureyre'den rivayet ettiklerine göre Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurdu: *“Ümmü'l-Kur'an, es-Seb'u'l-Mesânî, yani yüce sûredir.”*³⁰ Hiç şüphe yok ki bir şeyin “ümmü” (annesi) demek, onun aslı demektir. Yani Fatiha, Kur'an'ın aslıdır. İbn Âşûr, bu anlamı teyit etmek için bazı eşsiz manalar yakalamıştır. Kur'an'daki tüm konuları Fatiha Sûresi'nde bulunan tevhit, ibadet, şeriat, ahlak vb. başlıklardan birinin altına almıştır. Bu nedenle bizim bu sûreyi günümüz tabiriyle “el-Manzûmetu'l-Kiyemiyye,” yani “Değerler Manzumesi” ismiyle özetlememiz mümkündür.

“Değer,” düşünceleri, bireysel ve toplumsal davranışları değerlendirdiğimiz bir ölçüdür, mizandır. “Manzum”e ise bu değerleri birbirine bağlayan sistemdir. Tüm bu değerlerin toplamı küllî bir ölçü ve değer sistemi oluşturmakta olup ümmet, tasavvurlarını, küllî hükümlerini, kültürel ve ahlakî özelliklerini belirlemede bu küllî ölçülere dayanır.

²⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*'inde bu lafızla rivayet etti. 2/357, el-Matbaatu'l-Meymeniyeye, 1313 h. Tashih: Muhammed ez-Zührî el-Ğamravî. Ebu Hureyre'den rivayet edilmiştir. Şuayb el-Arnâvut şöyle demiştir: İsnadı sahihtir, ravileri güvenilirlerdir. Sadece ravilerden Süleyman b. Davud sika ravi değildir. *Sünen* yazarları ondan rivayette bulunmuş ve onun iyi bir ravi olduğunu söylemişlerdir. Hadisin bir benzerini Tirmizî, *Cami*' adlı eserinde rivayet etmiştir. 5/155, Daru İhyau't-Turasi'l-Arabî, Tahkik: Ahmed Şakir. Bu da Ebu Hureyre'den rivayet edilmiştir. Tirmizî bu hadis için hasen-sahih demiştir. Aynı manaya yakın başka lafızlarla gelen rivayetler de vardır.

³⁰ Buhârî, 4/1738, Dâru İbn Kesîr, Tahkik: Mustafa el-Buğâ, 3. Baskı, 1407 h. 1987 m.

“Değerler manzumesi”nden maksat, ümmetin kimliğidir. Zira ümmetler ve insan toplulukları değer yargılarının farklılıklarına göre birbirlerinden ayrılırlar. İnsanların ihtiyaç duyduğu hayatî şeyler, ilim elde etme, zenginlik ve güce ulaşma yolları, refah, bolluk ve medeniyete ulaştırılan vesileler ise tüm insanların ortak yönleridir. Bu hususlarda bir toplum veya millet diğerinden ayrılamaz. Bu yönlerde toplumlar ve milletler arasında sadece zengin ile fakir toplum, hasta ile sağlıklı toplum gibi ayrımlar yapılabilir.

Kimlik inşası ise ümmet inşası demektir. İşte Fatiha Sûresi'nin hususiyetlerine tam da bu bilinçle ve bu başlık altında bakmamız gerekir. Fatiha Sûresi'nin getirdiği bu yüce değerlerle, yeni bir kimlikle yeni bir ümmet inşa edilecektir. Bu nedenle Fatiha Sûresi bu ümmetin her ferдинin ezberlemesi ve tekrar etmesi gereken yegâne sûre olmuştur. Bu değerleri şu şekilde özetlememiz mümkündür:

Besmele:

“Besmele” kelimesi, “Bismillahirrahmânirrahim” ifadesinin kısaltılmış halidir. Burada bu sözün inançla, fıkıhla ve dille ilgili delaletleri üzerinde durmayacağız. Bizi burada ilgilendiren husus, bu sözün ümmetin kimlik inşasını oluşturan değerler manzumesinde önemli bir esas olduğudur. İslam ümmeti tüm özel ve genel aktivitelerinin ve işlerinin açılışını bu kelimeyle yapmaktadır. Burada yönetici bir kralın, yönetilen halkın, bir partinin, bir milletin ya da bir aşiretin adıyla başlamak söz konusu değildir. Burada “besmele;” insanın gayp âlemi, kâinat ve hem inançta hem de kimlikte aynı değerlere bağlı olduğu din kardeşi ile olan ilişkilerindeki şifresidir.

Rahmet:

“Rahmet,” başkası için hayır ve iyilik dilemek demektir. Narinlik ve incelik anlamındaki “rikkat” ise beşer hakkında olup hayır ve iyilik dilemeye bitişik bir vasıftan ibarettir ki bu vasıf, Kur'an'da da Allah hakkında varit olmamıştır. Bir Müslümanın her rekâta dört defa “rahmet” kelimesini tekrar etmesi; onun, kalbini ve vicdanını bu vasıfla doldurması ve bu vasıftan kana kana içmesi anlamına gelir. Buradaki rahmet, her ne kadar ilahî bir vasıf olarak zikredilmişse de bu ayetin

yansıması, ikincil olarak insanda da görülecektir. Fatıha Sûresi'nde rahmet vasfının “*er-Rahmâni'r-Rahim*” şeklinde iki büyük isimle birlikte tekrar edilmesi ve bununla birlikte bu isimlerin mukabili olan “Kahhar ve Şedidu'l-İkab” isimlerinin burada zikredilmemiş olması, Allah'ta rahmet sıfatının daha baskın olduğuna, asıl olanın rahmet olduğuna ve rahmetin mukabilindeki vasıfların özel hallerde açığa çıkan istisnâî bir durum olduğuna işaret etmektedir. Bir hadis-i kudsî'de şöyle geçmektedir: “*Rahmetim gazabımı geçti.*”³¹

Bu değeri (rahmeti) Müslüman ümmetin vicdanına ekmek, bu ümmeti evrensel insanî mesajlar taşıyan bir hale getirir. İslam ümmetinin güç kullanması ancak istisnai bir durum olup sadece mukavemet etmek ve saldırganların saldırılarına cevap vermek için kullanılır. İslam ümmetinin, sorunlarını çözüme ve mücadelede diğer milletlerin ve halkların seviyesine düşmesi, sahip olduğu evrensel mesajları terk etmesi anlamına gelir.

Rahmet ilkesi, İslam'ın mesajının merkezini teşkil etmektedir. “*Biz seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik.*”³² Bu ayette olumsuz cümleden sonra gelen istisna, hasır manası vermektedir. Yani mana şöyledir: İslam ancak rahmetten ibarettir. İslam risaletinin kavramlarını oluşturan örgüye ve tafsilî delillere baktığımızda her zaman rahmeti görürüz. Her müçtehidin, mütefekkirin ve Kur'ân araştırmacısının buna özellikle dikkat etmesi gerekir.

Tevhid:

Bir diğer büyük imanî değer ise tevhiddir. Tevhid, imanın aslı, İslam'ın kapısıdır. Tüm peygamberlerin çağrısıdır. Diğer milletlerde şirk unsurları bulunduğu için günümüzde bu değer, İslam ümmetinin en büyük farkıdır. Geçmiş semavî kitaplarda yapılan kasıtlı tahrifler tevhid anlayışının zarar görmesine ve putperestlikten dolayı da birçok inancın bozulmasına neden olmuştur.

³¹ Müslim, Ebû Hureyre'den bu lafızla rivayet etmiştir. 4/2107, Dâru'l-Cil, Türkiye matbu nushasından alınmıştır; 1334, Tahkik: Bir grup muhakkik. Buhârî'deki hadis de aynı lafızla gelmiş olup ayrıca ziyadesi de vardır. Buhârî 6/2745, Dâru İbn Kesîr, Tahkik: Mustafa el-Buğâ, 3. Baskı, 1407 h. 1987 m.

³² Enbiyâ 21/107.

Tevhid ilkesi Fatıha Sûresi'nde birçok şekilde geçmiştir. Besmele başlı başına tevhittir. “*Rabbu'l-âlemin*” ifadesi mutlak anlamda Allah'ın Rab olduğunu ikrardır. Sonra “*Ancak Sana kulluk eder ve ancak Senden yardım dileriz*” ifadesi de amelî anlamda bir tür tevhiddir. Burada mefulün (iyyâke) fiilden ve failden önce gelmesi,³³ ibadet ve yardım istemeyi yalnızca O'na tahsis etmeyi ve O'nu tek görmeyi ifade eder. Fatıha Sûresi, Allah'ın bazı isim ve sıfatlarının ikrarını da içermektedir: “*er-Rahmâni'r-Rahim*” ve “*Mâliki Yevmi'd-Din.*”

Ahiret Gününe İman:

İçten gelen dürtülerle sâlih amel işleme bilinci oluşturmaya yardımcı bir diğer Rabbanî değer de ahirete imandır. Ahiret gününe iman, başka bir hayatın olduğuna dair felsefî bir inanç değildir. Bilakis ahirete iman, hesaplaşma bilinci veren bir akidedir. İnsanlar bu dünyada yaptıkları iyiliklerin veya kötülüklerin karşılığını orada göreceklerdir. Bu nedenle de ahiret gününün ismi bu sûrede “*Yevmi'd-din,*” yani “din/hesap günü” olarak geçmiştir. Bu nedenle Kur'ân'da yeniden diriliş, mahşer, cennet ve cehennem ile ilgili tüm ayetler Ümmü'l-Kitab olan Fatıha Sûresi'nde geçen bu kelimenin tefsiri ve açıklamasıdır.

Hidayet:

“Hidayet,” sâlih amel işlemeye götüren faydalı bilgi demektir. Sâlih amelle ilgili bu tahsis, marifeti (bilgiyi) davranışa bağlamaya matuftur. Ayette geçen “*ihdinâ*” (bizi ilet) ifadesinde, “allimna” (bize öğret) ifadesinden daha farklı, ince ve hassas bir mana vardır. Günümüz dünyasının içinde bulunduğu durumu; nükleer, biyolojik ve kimyasal silahlar gibi kitle imha silah sanayisinde kullanılan ilim dallarının sebep olduğu kötü durumu ve halkları sömürme, ezme ve parçalamada kullanılan siyasî ve birbirine geçmiş idarî yöntemleri gören biri, bu kelimenin (hidayet) özellikle seçilmesindeki önemi fark edebilir. Öyle ki siyaset tamamen yalanla iç içe geçmiş; ekonomi zulme bulaşmış, zekâ ise şeytanlıkla birleşmiştir. Bilgi, insanlığın saadetine vesile olabileceği gibi insanlığın başına bela da olabilir. “Hidayet”ten maksat ise halkın

³³ “İyyâke” ifadesi cümle içinde meful/nesne, “na'budu” ise fiil ve faildir (yüklem ve özne). (Mütercim).

saadetini gerçekleştirmek için bilgiyi, faydalı ve rehberlik edici bir şekilde kullanmaktır.

Adalet/Denge:

Sürede “*sırat-ı müstakim*” ile kastedilen şey, adalet ve dengedir. Bu, insanın, Yaraticısıyla, diğer insanlarla ya da uçsuz bucaksız evrendeki tüm varlıklarla olan ilişkilerini kapsayan bir dengedir. Kur’ân-ı Kerim’de insanın Rabbiyle ve diğer varlıklarla ilişkilerinden bahseden tüm ayetler Fatıha Sûresi’nde geçen “*sırat-ı müstakim*”in tefsiridir.

Eşitlik:

“Eşitlik”, adaletten farklıdır. Adalet, hakkın ta kendisidir. İnsanlar, hak ettikleri şeyler noktasında birbirinden farklı olduğu için Kur’ân, bilgi ve eylem açısından birbirinden farklı olan insanlar arasında eşitliğin de olmadığını beyan etmiştir. Örneğin Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: “*Bilenlerle bilmeyenler hiç bir olur mu?*”³⁴ “*Müminlerden -özür sahibi olanlar dışında- cihattan geri kalanlarla; malları ve canlarıyla Allah yolunda cihat edenler bir olmaz.*”³⁵ Ancak, uygulanması gereken eşitlik, tüm insanların genel hakları için geçerlidir. Bu eşitlikte hiç kimse hiç kimseden, hiçbir renk diğer renkten üstün olmaz. Biz bu anlamı “*Rabbi'l-âlemin*” ifadesinden çıkarıyoruz. Allah Teâlâ bunu şu sözleriyle tefsir etmiştir: “*Ey insanlar! Doğrusu Biz sizi bir erkekle bir dişiden yarattık. Ve birbirinizle tanışmanız için sizi kavimlere ve kabilelere ayırdık. Muhakkak ki Allah yanında en değerli olanınız, O’ndan en çok korkanızdır. Şüphesiz Allah bilendir, her şeyden haberdardır.*”³⁶ İnsanlar aynı kökten gelmeleri, yaratılmış olmaları ve bu dünyadaki sonları açısından eşittirler.

Birlik Ruhü:

Fatıha Sûresi’ndeki fiillerin tamamı çoğul sığasıyla gelmiştir: “*Kulluk/ibadet ederiz, yardım dileriz, bizi ilet.*” Bu da hayır işlerinde yardımlaşmaya işaret eden ince bir manadır. Buna dua da ibadet de dâhildir.

³⁴ Zümer 39/9.

³⁵ Nisâ 4/95.

³⁶ Hucurât 49/13.

Bundan dolayı cemaatle namaz, oruç ve bayram birliği, hac ibadetini yapmada birlik ve zekâtta zenginlerle fakirler arasında dayanışma gibi manalar pekişmektedir. Yine bu mana İslam adabıyla alakalı olan komşuluk ilişkileri, dostluk ilişkileri ve akrabalık ilişkileri gibi hususlarda kendini göstermektedir.

Hak Ehline Velâ (Yakınlık ve Sevgi):

“Hak ehli,” sırat-ı müstakimde olanlardır, Allah’ın kendilerine hidayet nimeti bahşettiği kimselerdir. İslam sadece kul ile Rabbi arasındaki ikili ilişkileri tesis etmek için gelmemiştir. Bununla birlikte kullar arasındaki münasebetleri düzenlemek için de gelmiştir. Sırat-ı müstakimde olan bir mümin, bu yolda yalnız olmadığını bilmeli, sağında ve solunda, önünde ve arkasında mümin erkek veya kadın din kardeşlerinin olduğunu unutmamalıdır. Bu güzel manayı açıklayan ayet ise şudur: “*Bunların arkasından gelenler şöyle derler: Rabbimiz! Bizi ve bizden önce gelip geçmiş imanlı kardeşlerimizi bağışla; kalplerimizde, iman edenlere karşı hiçbir kin bırakma! Rabbimiz! Şüphesiz ki Sen çok şefkatli, çok merhametlisin!*”³⁷

Yapılan büyük hatalardan biri de şudur: Bazıları velâ’nın, insanlara karşı savaş açmak bir yana, tüm insanlardan uzak durarak yalnızlığa çekilmek olduğunu zannetmektedir. Allah Teâlâ “*Biz seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik*”³⁸ buyurmuş ve elçisini insanların içine göndermişken böyle bir şey nasıl söylenebilir?! Fatıha Sûresi’nde besmeleden hemen sonra “*Hamd (övme ve övülme), âlemlerin Rabbi Allah’a mahsustur*” ayeti gelmektedir. Rab; malik, müdebbir, düzenleyen ve eğiten/terbiye eden demektir. Siz hiç mülkünü harap etmek isteyen bir malik gördünüz mü? Siz hiç eğitim verdiği kişinin kötülüğünü isteyen bir mürebbi gördünüz mü? Böyle bir şey olabilir mi? Allah Teâlâ, Hz. Mûsâ’yı, azgınlaşan ve haddini aşan Firavun’a gönderirken bile şöyle demiştir: “*Belki o Firavun, aklını başına alır veya korkar.*”³⁹

³⁷ Haşr 59/10.

³⁸ Enbiyâ 21/107.

³⁹ Tâhâ 20/44.

Hak ehline velâ göstermek; insanlığın hayrına olacak değerleri desteklemek, güçlendirmek demektir. Zaten Kur'ân'ın üzerinde ısrarla durduğu da budur: “Sizden, hayra çağıran, iyiliği emredip kötülüğü meneden bir topluluk bulunsun. İşte onlar kurtuluşa erenlerdir.”⁴⁰ Hak yolda olan ümmet birbirine yardım eder ve birbirine arka çıkar. Batıldan bu şekilde ayırt edilirler. Bu şekilde başkalarının hidayete ermesinde ve onlara hayrı sunmada daha muktedir olurlar. Yoksa onlardan intikam almak ya da onların haklarını çiğnemek ve varlıklarını ortadan kaldırmak için kendi aralarında yakınlık kurmazlar!

Batıl Ehlerden Uzak Durmak: (Berâ)

Batıl ehli; heva, inat, kıskançlık veya kibir nedeniyle sırat-ı müstakimden sapan ve “mağdûbi aleyhim” (gazaba uğrayanlar) olan kimseler ile çarpıtmaya ve saptırmaya gayret eden veya körü körüne taklit etmesi ve öğrenmeye karşı isteksizlikleri nedeniyle ve hak ile batılı ayırt edemeyip böylece yanlış yola sapan, yani “dâllin” olan (hak yoldan sapan) kimselerdir.

Bu iki sınıf da doğru yolun tam tersi istikamette yol almaktadırlar. Birinci gruptakiler ilme sahip oldukları halde kalplerindeki hastalıklar nedeniyle onu gizleyip tahrif ettiler, bu yüzden de Allah'ın gazabını hak ettiler. Diğerleri ise hakkı bilmediler, onu aramada tembellik ettiler ve içinde buldukları hale razı oldular.

Müfessirler birinci grubu (gazaba uğramışları) Yahudilere, ikinci grubu (hak yoldan sapanları) Hristiyanlara hasretmişlerdir ki burada sıfatın zikredilmiş olup mevsufun zikredilmemesi bize kıyas imkânı vermektedir. Hiçbir mazereti olmadığı halde kasten hakka muhalefet eden her âlim, Allah katında “mağdûbi aleyhim,” yani gazaba uğrayanlardan biridir. Tabii bu konuda en başı çekenlerin Yahudiler olduğunu da kabul etmekteyiz. Cehaletinde ısrar eden, gururundan dolayı hakkı arama kaygısı taşımayan, efendilerini körü körüne taklit eden veya başkalarına karşı kibirlenen kim varsa bunlar da “dâllin,” yani hak yoldan sapanlardan biridir. Tabii bunda en başı çeken Hristiyanlar olsa da durum böyledir. Allahu a'lem.

⁴⁰ Âl-i İmrân 3/104.

Bu iki sınıf, insanlara hayrın ulaşmasına engel olmaktadır. Bundan dolayı bunlardan temayüz etmek, yani onlardan farklı durmak gerekir ki insanlar hakkın delillerine ulaşabilsinler. Onlardan uzak ve ayrı durmak demek, onları nasihatten ve olumlu anlamda iletişimden mahrum bırakmak demek de değildir. Zira Kur'ân'da da şöyle buyrulmuştur: “Ehl-i kitapla, ancak en güzel yoldan mücadele edin.”⁴¹ Ehl-i kitap da Yahudiler ve Hristiyanlar değil midir?

Önemli bir konuya daha dikkat çekmemiz gerekiyor: Fatihâ Sûresi'nde Kelime-i şehadetin ikinci rûknü neden yoktur? Yani Kelime-i Tevhit'ten sonraki en önemli rûkûn olan “Muhammedün Resûlullah,” yani Allah'ın elçisine iman meselesi sûrede neden yer almamıştır? Fatihâ Sûresi “Ümmü'l-Kur'ân” ise; ümmetin kimliğini ve sağlam temellerini inşa etmek gibi bir görev üstlenmişse, bu sorunun cevabını derinlemesine araştırmaya ihtiyacımız var demektir.

Bu konudaki en yakın cevap şudur: Sorunun cevabına, hak ehline velâ ilkesinde işaret edilmektedir. Bir Müslüman, namazın her rekâtında “Bizi, kendilerine nimet verdiklerinin yoluna (ilet)” diye dua eder. Bu ayet, buradaki mübarek topluluğun (kendilerine nimet verilenlerin) imamı olan ve Müslümanın hidayetine vesile olan ilk sebebi, iman nimetine sahip olmasındaki ilk unsuru hatırlatmaktadır ki o kişi de Resul-i Ekrem'dir (s.a.s.).

Fatihâ Sûresi'nde konuya bu şekilde işaret etmekle yetinilmiştir. Bunun sebebi de Kur'ân'ın beşere ait her türlü müdahaleden uzak olduğunu pekiştirmektir. Eğer inkârcıların bu Kur'ân'ın Hz. Muhammed'e (s.a.s.) ait olduğu konusundaki şüpheleri doğru olsaydı, o neden Ümmü'l-Kur'ân olan Fatihâ'dan adını çıkartsın ki?! Zira bu sûreyi Müslümanlar sabah akşam okuyorlar. Bu şekilde daima anılmaktan ve en büyük övgülere mazhar olan bu sûreden kendisini ne diye mahrum etsin ki?!

İşaret ettiğimiz bu on hikmetle anlaşıldı ki Fatihâ'nın görevi; bu ümmetin kimliğinin ve hususiyetlerinin ana unsurlarını ve ana hatlarını çizmek, dünyaya taşıdığı mesajların çerçevesini belirlemektir.

⁴¹ Ankebût 29/46.

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

“Bismillab” ifadesi burada mahzuf bir kelimeye bağlıdır, takdiri “okuyorum” fiilidir. Zira bu fiil “Yaratan Rabbinin adıyla oku”⁴² ayetine de uygun düşmektedir. Besmelede fiilin hazfedilmiş olmasının iki sebebi vardır:

Birincisi: Çok kullanıldığı için bir hafifletme yoluna gidilmiştir. Zira karine-i hal ile hangi fiilin kastedildiği anlaşılmaktadır.

İkincisi: Besmele, Kur’ân dışında da birçok yerde kullanılmaktadır. Her yerde de duruma uygun fiil kastedilmektedir. Mesela “bismillah” diyerek yemek yer, “bismillah” diyerek bir şey içersin. Bu nedenle fiilin hazfedilmesi daha uygun olmaktadır. Bu şekilde besmele hangi durumda ve hangi eylemde zikredilmişse ona uygun bir fiile müteallik olur. Allahu a’lem.

“Elhamdülillah;” Allah Teâlâ’nın, rubûbiyeti gereği her zaman ve ebediyen övülmeyi ve yüceltmeyi hak ettiğini ikrar etmektir. Hamd etmede, hamd eden kişinin durumuna, yani nimet veya bir sıkıntı içinde olmasına bakılmaz. Zira hamd her halükârda yapılır. Ama şükür öyle değildir. Zira şükür, sadece nimete erme durumunda yapılır.

Bu hakikatin ikrarı burada isim cümlesiyle gelmiştir.⁴³ Öte yandan Resûlullah’ın (s.a.s.) hutbelerinde fiil cümlesi şeklinde gelmiştir. Zahir olan şudur: Kulların, Rablerini hamd etmeleri, daima tekrar etmeyi ve yenilemeyi gerektirir. Bu nedenle de fiil cümlesi buna daha uygun düşmektedir. Ancak Allah Teâlâ’nın kendi zatına hamd etmesi ise sübut ve lüzum gerektirir. Bu nedenle de isim cümlesi bu mana için daha uygun düşmektedir.

Bununla birlikte bazen isim cümlesi ile fiilin talebi de kastedilir. Nitekim bazen haber cümleleri ile de emir kastedilir.⁴⁴ İkisi arasındaki

⁴² Alak 96/1.

⁴³ İsim cümlesi, “Hamd Allah’a mahsustur,” fiil cümlesi ise “Allah’a hamd ederim” şeklindedir. (Mütercim).

⁴⁴ Belagat ilminde cümle, haber cümlesi ve inşa cümlesi şeklinde ikiye ayrılır. Haber cümlesi, doğru veya yanlış olma ihtimali taşıyan, yargı bildiren cümle türleridir. Fiil cümleleri buna bir örnektir. İnşa cümleleri ise henüz gerçekleşmemiş olması nedeniyle doğru ya da yanlış olma ihtimali taşımayan, daha çok bir talep ifade eden cümlelerdir. Ancak bazı durumlarda fiil cümlesi ile emir kastedilir. Yapı olarak fiil cümlesi olup mana

ayırım, tam bir ayırım değildir. Burada bir incelik ve latif bir mana için bu şekilde kullanılmıştır. O da şudur: “Elhamdülillah” ifadesi amellerin sonunda söylenmeye daha uygundur, besmele ise amellerin başında söylenmeye daha uygundur. Yani bir Müslüman bir işe girişirken de Allah’ı hatırlar, bitirirken de Allah’ı hatırlar. Allahu a’lem.

“O, Rahmân’dır, Rahim’dir. Hesap gününün malikidir.” Allah Teâlâ’nın rahmet sıfatının hesaplaşma gününden önce zikredilmiş olması bir ünsiyet ve yakınlık hissi vermektedir. Zira insanlar âdetleri gereği hesaplaşmaktan ve hesap sormaktan bahsettikleri zaman tehdit ve uyarı içerikli ifadeler kullanırlar. Bu dediğimiz manayı tekit eden delillerden biri de şu hadistir: “Allah’ın yüz tane rahmeti vardır. Bunlardan sadece bir tanesini cinler, insanlar, hayvanlar ve haşerat arasında taksim etmiştir. İşte bu rahmetle onlar birbirlerine şefkat gösterirler, onunla birbirlerine acırlar, o rahmetle vahşi hayvanlar yavrularına şefkat gösterirler. Allah doksan dokuz rahmetini ise ertelemiştir. Bunlarla kıyamet gününde kullarına merhamet edecektir.”⁴⁵

“(Rabbimiz!) Ancak Sana ibadet eder ve ancak Senden yardım dileriz.” ayetine dikkat edilirse ibadet/kulluk, yardım istemektan önce zikredilmiştir. Bu da dini yaşama, ibadet etme ve kulun, Rabbine karşı edebine dair güzel bir örnektir. Sâlih bir kul önce itaat ve ibadetini ifa eder, sonra da Allah’tan, ihtiyaçlarını talep eder. Burada duanın, ibadetten sonra yapıldığı takdirde kabul edileceğine dair bir işaret de vardır.

“Bizi doğru yola ilet.” Bir müminin Allah’tan ilk talebi hidayettir. Hatta sağlık, mal ve ev gibi başka bir şeye muhtaç dahi olsa isteyeceği ilk şey hidayet olmalıdır. İşte bu güzel bir anlayış ve güzel bir kulluktur. Bunda kulun, kendi gücü ve kuvvetini bir kenara bırakıp Allah’ın gücü ve kuvvetine sığınma da vardır. Zira kulun yanında onu ilahî lütuflara hazırlayacak olan imanî ve manevî istidadı yoksa hidayet, kulun idrakiyle ve mücerret aklıyla ulaşılabilecek ve elde edilecek bir şey değildir.

itibariyle emir, dua, talep cümlesi olan örnekler de vardır. Örneğin “katelehumullah!” (Münafikûn 63/4) ifadesi, “Allah onların canını aldı” değil, “Allah onların canını alsın!” manasına gelmektedir. (Mütercim).

⁴⁵ Müslim 4/2108, Ebû Hureyre’den rivayet edilmiştir.

“Bizi, kendilerine nimet verdiklerinin yoluna (ilet).” buyruğunda da bilhassa geçmişteki müminler olmak üzere tüm müminlere karşı bir hüsn-i edep yer almaktadır. Yani sen, Allah’tan, seni onlarla birlikte kılmasını ve onlara verilen lütfun sana da verilmesini istiyorsun. İşte bu, Kur’ân’ın latif bir terbiyesi olup kulu, gurur ve başkalarına karşı üstünlük taslama gibi kalıntılardan uzak tutmaktadır. Bu ifadede bir işaret daha vardır. Ayette nimetin ve nimetin hangi çeşit olduğunun zikredilmemiş olması, yerine sadece “kendilerine nimet verdiklerinin yoluna” denilmesi şuna işaret etmektedir: Gerçek nimet, hidayettir. Öyle ki dünyadaki fakirlik, mal ve mülkten mahrum olmakla birlikte hidayet varsa, bunların akıbeti hayır ve nimet olacaktır. Nitekim sahih bir hadiste şöyle geçmektedir: “Müminin her durumuna şaşılır. Onun her işi hayır getirir. Bu durum sadece mümin için geçerlidir. Ona bir nimet erişse, buna şükreder de bu onun için hayır olur. Ona bir sıkıntı değse, sabreder de bu onun için hayır getirir.”⁴⁶

Gazaba uğramış olanlara ve sapmışlara gelince, onlar hiçbir hakiki nimete sahip değillerdir, isterse dünyanın tüm imkân ve lezzetlerine sahip olsunlar... Zira önemli olan sonuçtur. “Sonra sizler kesinlikle her nimetten sorguya çekileceksiniz.”⁴⁷

⁴⁶ Müslim 4/2295. Suheyb er-Rûmî’den rivayet edilmiştir.

⁴⁷ Tekâsür 102/8.

سُورَةُ الْبَقَرَةِ

2- BAKARA SÛRESİ

2. MECLİS: İSLAM TOPLUMUNUN İNŞASI VE DİĞER TOPLUMLARDAN AYRIŞMASI
3. MECLİS: İNSANIN YERYÜZÜNE HALİFE OLMASI
4. MECLİS: İSRAİLOĞULLARINA VERİLEN İLAHÎ SÖZ
5. MECLİS: İSRAİLOĞULLARI TECRÜBE VADİSİNDE
6. MECLİS: MUHAKEMEYE ÇEKME VE TARTIŞMA
7. MECLİS: VAHYİN TECRÜBESİYLE DERSLER VE İBRETLER
8. MECLİS: YENİ BİR ÜMMET KİMLİĞİNİN EN BELİRGİN ÖZELLİKLERİ
9. MECLİS: KİMLİK FARKLILIĞI
10. MECLİS: HAK YOLDAN SAPMANIN NEDENLERİ
11. MECLİS: TOPLUMUN İNŞASI
12. MECLİS: ORUCUN MESAJI
13. MECLİS: CİHADIN MESAJI
14. MECLİS: HACCIN MESAJI
15. MECLİS: NİFAK CEPHESİ
16. MECLİS: SANA SORUYORLAR
17. MECLİS: BOŞANMA FIKHI
18. MECLİS: ASKERÎ EĞİTİM
19. MECLİS: İMANÎ MESELELER HAKKINDA TARTIŞMALAR
20. MECLİS: İNFAK FIKHI
21. MECLİS: MALÎ İLİŞKİLER FIKHI
22. MECLİS: KAPANIŞ TAVSİYELERİ